

III. Migraties / Migration

ANNE MORELLI (ED.)

«Les émigrants belges. Réfugiés de guerre, émigrés économiques, réfugiés politiques ayant quitté nos régions du XVIème siècle à nos jours»

Brussel, EVO, 1998, 344 p.

Anne Morelli voorstellen hoeft niet meer. Na enkele goed verkopende bundels over immigratie en vaderlandse mythen heeft ze een nieuw compilatiewerk geredigeerd over Belgische emigranten, over landgenoten dus die België hebben verlaten en hun geluk elders hebben gezocht. Acht-tien historici, vooral van de *ULB* en de *KU* Leuven, werkten aan haar boek mee : zowel jonge onderzoekers, wier bijdrage een samenvatting is van hun licentiaats-verhandeling, als ervaren vorsers, waaronder ook enkele Fransen. Het samenbrengen van deze verschillende auteurs is op zich al een mooie verdienste. Met deze ploeg slaagt Morelli erin om een zeer gevarieerd beeld te geven van de Belgische emigratie.

Hoewel we vandaag veel meer met immigranten geconfronteerd worden, was België voor de Eerste Wereldoorlog vooral een emigratieland. Nu nog zou er, volgens een zeer grove schatting, zo'n half miljoen Belgen in het buitenland wonen (p. 193 – een definitie van 'Belg' ontbreekt jammer genoeg). Talloze Belgen weken uit om de economische uitzichtloosheid en de structurele stagnatie te ontlopen. In hun nieuwe vaderland hoopten zij betere toekomstperspectieven en hogere lonen te vinden. Sommigen, die in België geen enkele kans zouden gemaakt hebben op sociale promotie, schopten het in de Nieuwe Wereld tot grondbezitter.

Anderen, bv. seizoenarbeiders, werden in de emigratie geconfronteerd met levensomstandigheden die nog erbarmelijker waren dan wat ze thuis gewoon waren.

De meeste Belgen weken uit naar de buurlanden, vooral naar Frankrijk. Enkele tienduizenden staken de Atlantische Oceaan over. Verrassend veel Belgen trokken naar het tsarenrijk. België was rond de eeuwwisseling immers de grootste buitenlandse investeerder in Rusland. Het cijfer van 22.500 Belgen die er in 1910 leefden, naderde het aantal Belgen in de VS en oversteeg dat in Congo of Argentinië. Pas na de Eerste Wereldoorlog kwam de belgicisering van de kolonie goed op gang, en aan de vooravond van de Congolese onafhankelijkheid woonden er bijna honderdduizend landgenoten.

Maar Belgen emigreerden niet alleen om economische redenen. Officiële kolonisatieplannen lokten honderden Belgische families naar Latijns-Amerika, en in de achttiende eeuw werd het Banaat, dat door de Habsburgers op het Ottomaanse rijk was veroverd, bevolkt door meer dan duizend Luxemburgse families. Ook oorlog bracht de Belgen op de been : in 1914 vluchtte 20 % van de bevolking naar Nederland, en in mei 1940 verliet haast één Belg op twee zijn woonplaats. De grootste politieke migraties uit België (sinds de Opstand en de val van Antwerpen ?) vonden plaats na beide wereldoorlogen : enkele honderden activisten trokken na 1918 naar Duitsland en Nederland, enkele duizenden collaborateurs na 1944 naar Oostenrijk, Ierland, Spanje en vooral Argentinië.

Dit heterogene onderwerp maakt van Morelli's compilatie een kaleidoscoop

van emigratiegolven en –periodes. Elke auteur geeft een synthese, zonder daarin aan een strikte vraagstelling gebonden te zijn. Niettemin keren interessante aspecten regelmatig terug, zoals bv. de attractiviteit van het gastland of de karakterisering van de Belgische migranten door de autochtone bevolking. Uiteraard zijn er kwalitatieve verschillen tussen de bijdragen. E. Hélin behandelt bijna uitsluitend de levensomstandigheden van de steenbakkers, jammer genoeg ten koste van hun migratiebewegingen. C. Van Everbroeck geeft nergens aan hoeveel mensen België ontvluchtten na 1918 (uitgezonderd het aantal vluchtelingen in Duitsland in noot 18), wat soms doet uitschijnen dat alle activisten emigreerden. Ook op het artikel van Isabelle Wanson, over Belgische migranten de dag van vandaag, zou men veel kritiek kunnen geven. Zij baseert zich op een beperkt aantal interviews en vooral (meer dan de helft van haar verwijzingen) op het blad *Téléoustique*.

Over het algemeen zijn de bijdragen zeer degelijk, vaak een synthese van vorig onderzoek. Het is daarom ook jammer dat men niet verder is durven gaan. Het boek had ongetwijfeld nog een meerwaarde gekregen door een comparatieve benadering, een specifiekere vraagstelling en de aansluiting bij het internationale emigratie-onderzoek.

Een zuiver wetenschappelijke benadering was echter niet de bedoeling van Morelli, die zich duidelijk op een groter publiek richt. Op zich vormt dat geen enkel probleem. Toch heeft menig historicus moeite met de engagerende stijl die we intussen van haar gewoon zijn. De conclusies van haar vorige bundels winden er geen doek-

jes om. Haar geschiedenis van vreemdelingen en emigranten in België ⁵ besluit dat “*en réalité, nous sommes tous des ‘immigrés’*” (en haar overzicht van de grote mythes uit de vaderlandse geschiedenis is geschreven “*pour ne pas être dupes des prochains mythes en construction !*” (citaten van p. 342). Ook dit werk over emigratie is geschreven met knipogen naar het heden. Af en toe kan het geen kwaad om te beseffen dat “*bien avant l’immigration maghrébine et turque et plus récemment polonaise et philippine, les femmes belges étaient connues des français comme de bonnes ‘bonnes à tout faire’*” (p. 86). Maar voor een historica die in de inleiding haar voorgangers verwijt geschiedenis te gebruiken als “*une représentation d’éléments choisis à usage politique immédiat*” (p. 4), trekt Morelli gevaarlijke conclusies. Emigratiegeschiedenis “*peut être aussi objet de réflexion sur les droits que nous nous accordons mais que nous refusons aux autres*” (p. 335). Als we geschiedenis alleen gebruiken voor dit niveau van besluiten, kan men met de slechte ontvangst die Belgische emigranten hebben genoten in hun nieuwe vaderland, evengoed xenofobie tegenover immigranten in België rechtvaardigen. En dat kan toch niet de bedoeling zijn ?

Idesbald Goddeeris

⁵ A. MORELLI (ed.), *Histoire des étrangers et de l’immigration en Belgique de la préhistoire à nos jours*, Brussel, EVO, 1992 – Nederlandse vertaling: *Geschiedenis van het eigen volk. De vreemdeling in België van de prehistorie tot nu*, Leuven, Kritak, 1993.